

- sowie zum Chinesischen / P. Schlobinski. – Opladen : Westdeutscher Vrlg., 1992. – 366 s.
16. Grammatik der deutschen Sprache (in 3 Bdn) / G. Zifonun u.a. – Berlin, N. Y. : Walter de Gruyter, 1997. – 2569 s.

*Путій О. С.
Запорізький національний університет*

ПРОФІЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТИВНОГО ДОМЕНУ “СТАН ЛЮДИНИ” В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ РЕЛІГІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Релігійний дискурс (РД) не раз потрапляв у фокус дослідницької уваги, але на відміну від попередніх публікацій, де йшлося про його інституційний характер [5], концептуальні константи [2; 6] і навіть особливості відбиття окремих емоційних явищ [1], актуальність цього доробку полягає у вивченні преферентної активізації в ньому концептів, що підпорядковані ідеї СТАН ЛЮДИНИ.

Ґрунтовне дослідження РД, здійснене В. І. Карасиком [5, 322-334], дозволяє розцінювати категорії цілі, цінності, стратегії та жанру спілкування як релевантні для втілення антропостатальної ідеї в текстах цієї дискурсивної формації. Загальна мета релігійної комунікації полягає в залученні людини до віри в рамках певної конфесії, тобто у каузації відповідного ментального стану. Отже, найвищою цінністю й одночасно автохтоном (концептом, що історично сформувався в межах певного виду дискурсу і продовжує регулярно в ньому відтворюватися [7, 240]) релігійного дискурсу є антропостатальний концепт GLAUBE / ВІРА.

Об'єктом опису цієї статті є концептивний домен СТАН ЛЮДИНИ – універсальний когнітивно-семантичний континуум, що утворюється сукупністю національно маркованих емоційних і фізіологічних (“антропостатальних”) концептів. Специфіка втілення останніх в релігійному дискурсі складає предмет аналізу, метою якого є вивчення шляхів і засобів їх профілізації в текстах проповідей і молитв.

Головною метою визначаються також основні стратегії РД – затверджувальна, роз'яснювальна, обрядова, молитвена і сповідальна, кожна з яких втілюється і конкретизується у відповідному жанрі. Зважаючи на об'єктивну недоступність текстів сповідей для лінгвістичного аналізу, вивчення шляхів і способів актуалізації СТАНУ ЛЮДИНИ в релігійному дискурсі здійснювалося на матеріалі проповідей і молитв.

Квантитативний аналіз 50 проповідей, дібраних з електронного банку даних Sermon [9], демонструє рівномірну активізацію концептів позитивних і негативних станів людини та найвищу продуктивність емоційних концептів (81%) у порівнянні з фізіологічними (19%). Тексти проповідей тяжіють до преферентного втілення концептів LIEBE (21%), GLAUBE / ВІРА (18,6%), WISSEN / ЗНАННЯ (7,5%) і TOD / СМЕРТЬ (13,4%), а також сигналізують індиферентне ставлення до AUFMERKSAMKEIT / УВАГА, ZERSTREUTHEIT / РОЗСІЯНІСТЬ і TRUNKENHEIT / СП'ЯНІННЯ.

Апелювання РД до концепту GLAUBE завжди пов'язане з реалізацією роз'яснювальної та затверджувальної стратегій. Перша втілюється у висловленнях, які витлумачують поняття “віра” з позицій релігійної свідомості. Так, у проповідях віра концептуалізується як інструмент або навіть орган людини, що дозволяє їй відчутти Бога (*Um Gott wahrzunehmen, braucht es ein anderes Instrument als das Auge, nämlich den Glauben* [9]). Затверджувальна ж стратегія здійснюється в текстах, що пропагують облігаторність віри на шляху до Бога (*Ohne Glauben ist es unmöglich, Gott*

zu gefallen! [9]).

Ретельний аналіз проповідей виявляє наявність когнітивно-семантичного зв'язку GLAUBE з автохтоном РД GOTТ / БОГ. Незважаючи на те, що кількість їх експліцитних перетинів свідчить лише про відношення сумісності (6% відсотків площі пересічення), кореляція GLAUBE – GOTТ видається більш глибинною, оскільки уявлення про Бога як об'єкт ментального стану “віра” безпосередньо інтегроване до структури концепту GLAUBE: суб'єкт цього стану “робить вибір, визнаючи Бога, довіряє Богу та чекає на його допомогу” [5, 329]. Пор.: *Sie können nicht fallen, weil der Sie nicht loslässt, der Ihr Herr ist, an den Sie glauben, wo Sie Ihr Leben in seine Hand legen* [9].

Концепт GOTТ профілюється в РД не лише як об'єкт ментального стану віри, але і як суб'єкт певних емоцій і почуттів, властивих людині [6, 144], зокрема любові. Реалізація зв'язку LIEBE / ЛЮБОВ – GOTТ / БОГ має тривекторну спрямованість: ‘Бог → людина’, ‘людина → Бог’ і ‘людина ↔ людина’. Перша схема втілюється в мотиві жертвопринесення: Бог-Отець приносить у жертву свого сина (*Gott hat die Menschen so sehr geliebt, dass er seinen einzigen Sohn hergab* [9]), Бог-Син жертвує собою заради людей (*Christus gab sein Leben für uns hin; daran haben wir erkannt, was Liebe ist* [9]).

Релігійними текстами постулюється думка про те, що віруюча людина мусить любити Бога, віддячуючи йому таким чином за його жертви (*Ist das nicht schön, ja rührend, unendlich dankenswert? Ja, darum wollen auch wir uns immer schicken, aus Not und Liebe nach ihm zu blicken!* [9]). Любов людей одне до одного, зокрема чоловіка до жінки, порівнюється з любов'ю Бога до людини, яка є слабкою, потребує захисту й допомоги (*Ihr Männer, liebt eure Frauen und seid nicht bitter gegen sie. Liebt eure Frauen so, wie auch Christus die Gemeinde geliebt hat!* [9]).

Концепт LIEBE містить уявлення про стан кохання як фрагмент внутрішнього світу людини, що є основоположним началом життя й визнається первинним у людських взаєминах [3, 9]. У релігійному дискурсі він набуває додаткових концептуальних ознак і постає не як гуманітарний психічний стан, іманентний людині-соціальній істоті, а як дар Бога (*Die Fähigkeit der Liebe zueinander kommt von Gott selbst* [9]).

Єдиним фізіологічним концептом, який відзначається високою продуктивністю в текстах проповідей, є TOD. Він ототожнюється з ідеєю вічного життя, що його дарує віруючим Бог (*Wer so stirbt, der stirbt wohl; er schmeckt des Todes Bitterkeit ja kaum, er merkt es kaum, dass er wirklich stirbt, weil sein Tod der Übergang zu einer höheren Stufe des Lebens wird* [9]). Стан фізичної смерті постає як стан духовного життя, але для того, щоб відродитися для нього, необхідно спочатку пройти стадію “вмирання” (*Es sei denn, dass das Weizenkorn in die Erde fällt und erstirbt, sonst bringt es keine Frucht. Das ist zuerst nötig, und zwar sterben* [9]).

Тлумачна модель “дискурс = мовлення + текст” [7, 35] дозволяє розглядати профілізацію СТАНУ ЛЮДИНИ в РД не лише з позицій його актуалізації в текстах цієї дискурсивної формації, але і з точки зору впливу певного психічного або фізичного стану комунікантів (у даному випадку – проповідника та парафіянина) на здійснення ними спілкування задля реалізації головної мети та підпорядкованих їй стратегій. Проповідник говорить від імені Бога, саме тому він має відчувати внутрішнє освячення, перебувати у специфічному емоційному стані, адже “релігія об'єднує людей у триєдності віри, обряду та емоційного переживання дива” [5, 329].

Про схвильованість, психічну напругу проповідника свідчить велика кількість екскламативних речень (*Niemand zweifelt an der Realität der Liebe! Zeig sie mir! Leg sie auf den Tisch! Wo ist Liebe? Kannst du nicht beweisen! Das heißt aber nicht, dass Liebe nicht*

existiert! [9]), а також висока образність мовлення (Das ist ungefähr so, wenn du Klavier zerlegst – du hast Schraubenschlüssel und Schraubenzieher. Und du zerlegst das ganze Klavier in 1000 Stücke, aber du findest die Musik nicht. Jetzt kommst du zum Schluss: Es gibt keine Musik! Siehst du: Du kannst Musik nicht mit Schraubenschlüssel finden, aber sie existiert [9]). У такий спосіб опосередковано втілюються емоційні концепти ENTZÜCKEN / ЗАХОПЛЕНІСТЬ та EKSTASE.

З метою каузації відповідних станів у парафіян проповідник використовує такі засоби, як імператив і кон'юнктив (*Liebt einander von ganzem Herzen! Einer trage die Last des anderen, denn dadurch tut ihr, was Gott für wichtig erachtet* [9]), порівняння (*Es ist wie bei einer Blume, der man das Licht und das Wasser entzieht. Sie wird nicht mehr blühen. So ist es bei uns. Wir blühen auf, wenn wir geliebt sind* [9]), фатичні запитання (*Wisst ihr, warum Hiob gelitten hat? Wer weiß, warum Hiob so gelitten hat? Weil er ein ungerechter Mann war? Hat er gelitten, weil er ein ungläubiger Mann war? Wisst ihr warum Hiob gelitten hat?* [9]) тощо. Усі ці засоби націлені на інтенсифікацію емоційної напруги віруючих, яка поступово переростає в ментальний стан збентеженості (VERWIRRUNG). Пор.: *Jetzt wird's langsam verwirrend, gell? Du wirst wahrscheinlich verwirrter rausgehen, als du rein kamst. Das ist gut so* [9].

Проповідник нейтралізує збентеженість і заспокоює парафіян, актуалізуючи у своїй промові концепт GLAUBE і наголошуючи на тому, що лише віра в Бога, який любить і підтримує людину, може принести в їх душу спокій і рівновагу (*Da war Hiob verwirrt... Er hat gesagt: "Ich habe keine Ahnung, wo Gott ist... aber eins weiß ich: Gott weiß, wo ich bin!" Das ist Glaube!* [9]). Таким чином, каузація стану збентеженості з його подальшою нейтралізацією є навмисною тактикою, яка впроваджується в проповідях з метою реалізації затверджувальної стратегії РД.

Молитвена стратегія здійснюється у вигляді щирого особистого звернення людини до Бога, неопосередкованого діячами церкви. Квантитативний аналіз 108 молитв [8] сигналізує перевагу трьох антропостатальних концептів – LEBEN / ЖИТТЯ (14%), LIEBE / ЛЮБОВ (13%) і TOD / СМЕРТЬ (12%) – порівняно з низькою продуктивністю GESUNDHEIT / ЗДОРОВ'Я (0,2%) і UNRUHE / ТРИВОГА (0,2%). При цьому частотність GLAUBE, що преферентно активізується у проповідях (18%), складає лише 6,3%. У цілому тексти молитв апелюють до 39 антропостатальних концептів (на відміну від 52 у проповідях), уникаючи таких антиціннісних феноменів, як UNZUFRIEDENHEIT / НЕЗАДОВОЛЕННЯ, UNWISSEN / НЕЗНАННЯ тощо.

Відношення об'єднання, що пов'язує антропостатальні концепти LEBEN і TOD (20% перетинів), відбиває ідею вічного життя після смерті, право на яке людина здобуває впродовж земного буття завдяки своїй праведності та доброчесності (*Denn wer sich hingibt, der empfängt; Wer verzeiht, dem wird verziehen; Und wer stirbt, der erwacht zum ewigen Leben* [8]). При цьому міжконцептна кореляція LEBEN – TOD виявляє когнітивно-семантичний зв'язок з автохтонами GOTT і GAUBE, що базується на уявленні про вічне життя як про стан звільнення від страждання, дарований Богом віруючим (*Wir glauben fest in aller Not, Dass wir auch leben nach dem Tod, Und alles Leid in dieser Zeit Verklärt durch IHN in Ewigkeit* [8]).

Преферентна реалізація LIEBE в РД взагалі та в молитвах зокрема свідчить про сприйняття віруючими любові як найвищої духовної цінності (*Über allem die Liebe, koste es, was es wolle...* [8]). Вона є тією ниткою, що пов'язує людину з Богом, з одного боку, та людей між собою, – з іншого. Актуалізуючись в молитвах у модусі "людина → Бог", LIEBE постає як призма, заломлюючись крізь яку, негативні обставини життя віруючого

(у т.ч. і його психічний або фізичний стан) змінюють “знак” на протилежний (*Wenn wir Dich lieben, wird uns alle Arbeit zur Ruhe, aller Kummer zur Freude* [8]). Сумісність концептів LIEBE і GOTT (9%) втілюється в молитвах у нерозривній єдності векторів ‘Бог → людина’ та ‘людина ↔ людина’. Її когнітивним підґрунтям є уявлення про любов Бога до людини як взірць, необхідний віруючим для того, щоб любити одне одного (*Herr, wir brauchen dich. Wir brauchen deine Liebe, damit wir uns untereinander lieben können* [8]).

Когнітивно-семантичний зв’язок з автохтоном GOTT виявляють майже всі антропостатальні концепти. Це пояснюється ідеєю божественного походження людських почуттів, яке метафорично відбивається схемою ‘стан людини – дар Бога’ (*Du schenkst Freude, Du schenkst Mut* [8]). Концептуалізація антропостатального феномену як “продукту” божої волі є ментальним підґрунтям молитв, що втілюють іллокуцію прохання про каузацію певного стану самого суб’єкта (*Entflamme ein Licht in den Sinnen, Erfülle das Herz mit Liebe, Kräftige unsere schwachen Körper Mit der Stärke der Geduld* [8]), а також про наділення його здатністю впливати на почуття інших людей (*Herr, mache mich zu einem Werkzeug deines Friedens, dass ich Glauben bringe, wo Zweifel droht... dass ich Freude bringe, wo der Kummer wohnt* [8]). Очевидно, що за такими схемами актуалізуються переважно концепти позитивних станів, оскільки саме вони є бажаними для адресанта молитви.

Молитви, що об’єктивують іллокуцію возвеличення Бога і подяки віруючих за його діяння, опосередковано втілюють міжконцептні кореляції ENTZÜCKEN – GOTT (*Oh Du heiliger Vater, wie groß, stark und gut bist Du! Und wie herrlich mußt Du sein in Deinem Lichte, da Deine Nacht schon so groß, schön und herrlich ist!* [8]), LIEBE – GOTT (*Heiliger Geist, du Gabe der Frömmigkeit, die unseren Glauben nährt! Heiliger Geist, du Gabe der Gottesfurcht, mit der wir Gott lieben!* [8]) і FREUDE / РАДІСТЬ – GOTT / БОГ (*Auferstehungstag! Lasset uns Licht werden, ihr Völker!.. Denn vom Tod zum Leben und von der Erde zum Himmel hat Christus, unser Gott, uns hindurchgeführt* [8]). Не називаючи імені емоційного концепта, такі молитви апелюють до нього за допомогою численних екскламативних висловлювань, які оспівують велич і могутність Бога, його добротність і благодіяння.

Антропостатальні "антиконцепти" ANGST / СТРАХ, TRAUER / СУМ, ZORN / ГНІВ, ENTTÄUSCHUNG / РОЗЧАРУВАННЯ тощо, дистрибуція яких включає автохтон GOTT, актуалізуються переважно в заперечувальних конструкціях (*Seine Liebe kennt keine Routine, keine Angst, keine Resignation, keine Trägheit, keine Gleichgültigkeit* [8]). Це пояснюється ідеєю всемогутності й справедливості Бога, здатність якого перебувати в станах, властивих людині, ідеалізується у свідомості віруючих, позбавляючись низьких “побічних ефектів”. Саме тому людина, яка знайшла віру й поєдналася з Богом, відчуває його присутність та захищеність від негативних антропостатальних явищ (*Und ob ich schon wanderte im finstern Tal, fürchte ich kein Unglück; denn du bist bei mir, dein Stecken und Stab trösten mich* [8]).

На особливу увагу заслугове співвідношення GOTT з концептами GLAUBE та WISSEN. Якщо у проповідях продуктивність GLAUBE (18,6%) значно переважала частотність WISSEN (7,5%), то молитви відбивають їх майже рівною мірою, демонструючи незначну перевагу WISSEN (6,37%) порівняно з GLAUBE (6,3%). Це пояснюється тим, що на відміну від проповідей, які мають на меті каузацію віри парафіян і переконання їх у домінуванні віри (як засобу єднання з Богом) над знанням, однією з цілей молитв є засвідчення адресантом своєї віри перед Богом.

При актуалізації міжконцептного зв'язку GLAUBE – GOTT у текстах молитв об'єктом ментального стану віри постає не тільки сам Бог (*Ich glaube an Gott, den Vater, den Allmächtigen, den Schöpfer des Himmels und der Erde* [8]), але і його земні прояви та небесні атрибути (*Ich glaube an den Heiligen Geist, die heilige katholische Kirche, Gemeinschaft der Heiligen, Vergebung der Sünden, Auferstehung der Toten und das Ewige Leben* [8]). Таким чином, віруючий демонструє свою приналежність до відповідної конфесії.

Не зважаючи на те, що в науковій картині світу віра витлумачується як ментальний стан людини, осередком якого є її інтелект, ratio [4], РД актуалізує уявлення про локалізацію віри в серці, виявляючи міжконцептний зв'язок GLAUBE / VIRA – HERZ / СЕРЦЕ (*Komm, Heiliger Geist! Komm in die leeren Herzen und fülle sie mit Glauben, Hoffnung und Liebe* [8]). Маючи віру в своєму серці, людина може сліпо іти за Богом, оскільки вона інтуїтивно, а не раціонально знає, що є праведним (*Lass blind mich, Herr, die Wege gehn, die Deine sind* [8]).

Кореляція WISSEN – GOTT ґрунтується на уявленні віруючих про знання як атрибут Бога (*Herr, mein Beten ist nur ein mühsames Stottern: Bevor ich meine Gedanken geordnet habe, weißt Du ja, was mir fehlt und was ich eigentlich brauche* [8]). Ідея знання як виключної прерогативи Бога є іманентною рисою РД, що постулює думку про гріховність надмірного прагнення людини до пізнання законів буття, оскільки маючи таке знання, вона автоматично прирівнюється до Бога (*Denn wenn ich es wissen will, ob ich erwählt bin, was ist das anders, als dass ich alles wissen will, was Gott weiß, und dass ich ihm gleich sein will?* [9]). Отже, визнаючи принцип “Богу – богове”, людина має змиритися з тим, що єдиним шляхом, здатним привести її до Бога, є віра, яка не потребує ніякого раціонального виправдання (*Glaube ist ein Nichtzweifeln an dem, was man nicht sieht* [9]).

Висновки. Німецькомовний РД актуалізує як емоційні, так фізіологічні концепти домену СТАН ЛЮДИНИ, однак підкорюючись головній меті – прилучити людину до Бога – тяжіє до активізації ментальних одиниць GLAUBE, LIEBE, LEBEN і TOD. Релігійні тексти уникають AUFMERKSAMKEIT, TRUNKENHEIT, UNZUFRIEDENHEIT тощо через неможливість їх експлуатації задля вирішення своїх стратегічних завдань.

Вивчення способів преферентної реалізації одних антропостатальних концептів, а також з'ясування причин індіферентного ставлення профільного дискурсу до інших є одним із перспективних напрямків аналізу концептосфери.

Л і т е р а т у р а :

1. Балашова Е. Ю. Лингвокультурный концепт ЛЮБОВЬ в христианском православном дискурсе // Единицы языка и их функционирование : межвуз. сб. научн. тр. / Е. Ю. Балашова. – Саратов : Научная книга, 2006. – С. 152–156.
2. Бобырева Е. В. Ключевые концепты религиозного дискурса / Е. В. Бобырева // Новое в когнитивной лингвистике: Материалы I Международной научной конференции “Изменяющаяся Россия: новые парадигмы и новые решения в лингвистике” / Отв. ред. М. В. Пименова. – Кемерово : КемГУ, 2006. – С. 309–315.
3. Вильмс Л. Е. Лингвокультурологическая специфика понятия “любовь” (на материале немецкого и русского языков) : автореф. дис... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. Е. Вильмс. – Волгоград, 1997. – 21 с.
4. Ганзен В. А., Юрченко В. Н. Систематика психических состояний человека / В. А. Ганзен, В. Н. Юрченко // Вестник Ленинград. ун-та. – 1991. – Сер. 6. – Вып. 1 (6). – С. 45–55.
5. Карасик В. И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2004. – 477 с.
7. Полина А. В. Бог / А. В. Полина // Антология концептов : сб. научн. тр. / Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. – Т. 3. – Волгоград : Парадигма, 2006. – С. 138–151.

8. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 334 с.
9. Gebete. – Режим доступу: <http://meinungen.web.de/forum-webde>.
10. Sermon. – Режим доступу: <http://www.sermon-online.de>.

Sadovnyk-Chuchvaha N. V.
Chernivtsi National Yuri Fedkovych University

GENDER MARKERS SYSTEM IN THE TEXTS OF POETIC DRAMA (BASED ON *A MIDSUMMER NIGHT'S DREAM* BY WILLIAM SHAKESPEARE)

The problem of gender in the English language is treated with two approaches. The former states that in Modern English there is no category of gender as there are no formal means of its expression (N.M. Rayevska (1956)), whereas the latter holds that gender in Modern English is a lexico-grammatical (M.Y. Blokh (2003)), syntactical (L.A. Tymko (1985)) or even a social category (O.B. Khanas (2002)). The diachronic development of gender was studied by K. Brunner (1955) and A.I. Smirnitski (1955; 1965).

The object of investigation is the influence of poetic discourse on the choice of language means and their dependability on the cultural environment of the discourse. The subject of investigation is the semantic connection between the nouns of definite gender with the pronouns they correlate with and their dependability on the cultural and literary tradition.

The actuality of the paper is conditioned by the absence of complex investigation and analysis of the given topic. The problem of noun gender has been studied separately, whereas in the present paper we analyze the correlation of nouns of the definite gender with the respective pronouns in different discourses. Special attention is paid to the fact that regularities or deviations of correlation largely depend on the author's intention in his/her work, thus the definite instances of correlation are analyzed within the definite context. The results of the investigation show the contradictory character of the gender of the English nouns and how this contradiction is manifested at the level of discourse.

The category of gender in general can be manifested in a language by a variety of different grammatical and lexical means or forms of expression. When the inflexions are no longer there, gender does not automatically cease to exist, for there are others morphosyntactic ways of indicating gender and first of all by bringing together the anaphoric words that still retain the gender distinctions with certain nouns.

Thus it is important to understand the difference between the *overt* and *covert* expression of gender, using the terminology of Benjamin Lee Whorf. So the *overt* is lexical or morphological gender, e.g. *enchantress*, while the *covert* expression is the use of referential pronouns to refer to words. These are the most typical historical cultural situations where the covert category of gender is expressed very regularly [4, 39].

Sometimes the same notions are referred to as intrinsic and referential gender. *Intrinsic gender* is the gender assigned to lexical units as a constant. In this case particular genders – such as male, female – are viewed as inherent characteristics of given entities and are manifested through various means in the nominal expressions. *Referential gender* is the gender that is expressed indirectly or covertly by using *he*, *she*, *it* to allude to all kinds of things [4, 23].

It is to be noted that when morphological gender distinctions disappeared the